

ARAB XATTOTLIGI LISONIY TEJAMKORLIK VA BADIY
ESTETIKA SIMBIOZI

Qodirov Avazbek Sobitjon o'g'li

Afrganus universiteti

Sharq filologiyasi kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada arab xattotligining tarixiy taraqqiyoti, uning asosiy uslublari hamda xattotlik san'atining lingvistik va estetik xususiyatlari tadqiq etiladi. Shuningdek, xattotlikning islom madaniyatidagi o'rni va uning vizual kommunikatsiyadagi ahamiyati yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *xattotlik, Kufiy, Nasx, Suls, xat turlari, estetik ideal, lisoniy manzara.*

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida yozuv nafaqat axborot yetkazish, balki ruhiy kechinmalarni va estetik qarashlarni ifodalash vositasi bo'lib xizmat qilgan. Arab xattotligi esa bu borada o'zining geometrik aniqligi, matematik mutanosibligi va vizual jozibasi bilan alohida ajralib turadi. G'arb san'atshunoslari arab xattotligini "ruhiy geometriya" deb atashlari bejiz emas.

Arab xattotligi islomning yoyilishi va Qur'oni karimni go'zal shaklda saqlash ehtiyoji bilan chambarchas bog'liq holda rivojlandi. Dastlabki davrlarda Kufiy xati ustuvor bo'lgan bo'lsa, keyinchalik xattotlar yozuvni yanada nafislashtirish va tezlashtirish ustida ishladilar. Abbosiylar davrida Ibn Muqla tomonidan ishlab chiqilgan "Al-Aqlom as-sitta" (olti xat turi) xattotlikning qat'iy qonuniyatlarini belgilab berdi.

Har bir xat turi o'zining qo'llanilish sohasi va vizual tili bilan ajralib turadi:

- Nasx: O'qishga qulayligi va mutanosibligi bilan kitobat san'atining asosiga aylandi.
- Suls: Murakkab kompozitsion qurilishi bilan monumental binolar va dekorativ san'atning ajralmas qismidir.
- Nasta'liq: O'zining "muallaq" tabiati va nafis chiziqlari bilan Sharq she'riyati va mumtoz adabiyotining lisoniy go'zalligini aks ettiradi.

Xattotlik san'ati faqat harflarni chizish emas, balki fazoviy muvozanatni saqlashdir. Ba'zan xattot kompozitsiya yaxlitligini ta'minlash uchun ma'lum unsurlarni hazf (tushirib qoldirish) qiladi yoki aksincha, ma'noni kuchaytirish uchun ayrim harf bo'laklarini zikr (ta'kidlash) orqali bo'rttirib ko'rsatadi. Bu esa xattotlikning tilshunoslik bilan, xususan, balog'at ilmi bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi.

Xattotlik — bu harf va ruhning muloqotidir. Bugungi raqamli texnologiyalar asrida ham ushbu san'at turi o'zining qiymatini yo'qotgani yo'q. Aksincha, u zamonaviy grafika va dizayn uchun boy manba bo'lib xizmat qilmoqda. At-Tug'roi kabi buyuk allomalarning asarlari xattotlik bilan bezatilganda, ulardagi ma'no va shakl uyg'unligi yanada yorqinroq namoyon bo'ladi.

Xattotlikning ilmiy asoslari haqida gapirganda, Ibn Muqla (vaf. 940 y.) tomonidan joriy etilgan "Al-Xatt al-Mansub" (o'lchovli yozuv) tizimini alohida ta'kidlash lozim. U

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS

harflarning o'lchamini nuqta (nuqta), alif va doira yordamida matematik aniqlikda belgilab berdi. Bu tizim xattotlikni shunchaki xusnihatdan aniq fanlar va san'at chorrahasidagi murakkab intellektual faoliyatga aylantirdi.

Bugungi kunda arab xattotligi an'anaviy qog'oz va qamish qalam (qalam) chegarasidan chiqib, tipografiya va grafik dizayn sohalariga kirib bordi. Zamonaviy logotiplar yaratishda Kufiy xatining geometrik shakllaridan, reklama va brandingda esa Diivoniy xatining nafisligidan keng foydalanilmoqda. Bu esa mumtoz merosning naqadar hayotiy va moslanuvchan ekanligidan dalolat beradi.

Xulosa qilib aytganda, arab xattotligi shunchaki estetik bezak emas, balki arab tilining ichki ritmi va balog'at qonuniyatlarining vizual ko'rinishidir. Xususan, hazf va zikr kabi tilshunoslik tushunchalari xattotlik kompozitsiyasida o'zining moddiy shaklini topadi. At-Tug'roiy merosini o'rganishda xat va ma'no o'rtasidagi bu sirli aloqalarni ochib berish zamonaviy filologiya va san'atshunoslik oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibn Muqla. "Al-Xatt al-mansub".
2. Murodov A. "O'rta Osiyo xattotlik san'ati tarixidan". - Toshkent, 1971.
3. Schimmel A. "Calligraphy and Islamic Culture". - New York, 1984.

